ספוג שיש לו בית אחיזה

א. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמג עמוד א

...ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו (וחכמים אומרים) בין כך ובין כך ניטל בשבת ואינו מקבל טומאה.

...שער של אפונין מני רבי שמעון היא דלית ליה מוקצה אימא סיפא ספוג אם יש לו בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו אתאן לרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור בהא אפילו רבי שמעון מודה דאביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות.

ב. רש"י מסכת שבת דף קמג עמוד א

עור בית אחיזה - [בית אחיזה] של עור שיאחזנו בו. מקנחין בו - טבלא. אין מקנחין בו - שכשאוחזו נסחט בין אצבעותיו. ניטל בשבת - כשהוא נגוב.

ג. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת שבת פרק כא

וספוג, צמר ים שמנגבין בו. ובית אחיזה, מעכבו מלהסחט כשמנגבין בו. ואפילו ר' שמעון מודה שאסור לנגב בו אם אין לו בית אחיזה מפני שהוא נסחט בודאי, וכל דבר שייעשה בודאי מודה בו ר' שמעון אע"פ שאינו מתכוין, לפי שלא אמר ר' שמעון דבר שאין מתכוין מותר אלא אם כן היתה אותה מלאכה אפשר שתיעשה ואפשר שלא תיעשה. כגון אמרם גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, לפי שאפשר שיגרור ולא יחפור, אבל דבר שודאי ייעשה לא, והוא אמרם מודה ר' שמעון באפסיק רישיה ולא ימות. ומה שאמרו חכמים בין כך ובין כך, ר"ל בין שיש לו בית יד שמותר לנגב בו בין שאין לו מותר לטלטלו בשבת. והלכה כחכמים.

ד. בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קמג עמוד א

וספוג ידוע והוא כמו צמר נעשה לחוף הים ושואב המים ומסתפגין בו ובית אחיזה שלו הספוג הנזכר כשיש לו בית אחיזה ואוחזין אותו בו ואינו מתעצר ואינו נסחט כלל כשמסתפגין בו ואפי' ר' שמעון אוסר להסתפג בשאין לו בית אחיזה לפי שהוא מתעצר ונסחט בהכרח

ה. רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה טו

ואין מקנחין בספוג אא"כ יש לו בית אחיזה שלא יסחוט, ואין מכסין חבית של מים וכיוצא בה בבגד שאינו מוכן לה גזירה שמא יסחוט. /השגת הראב"ד/ ואין מקנחין בספוג אלא אם כן יש לו בית אחיזה שלא יסחוט. א"א הצרפתים (עי' רש"י שבת קמג ד"ה אין מקנחים) מפרשים כן וקשיא לי כי יש לו בית אחיזה מאי הוי, אי אפשר לקנוח בלא סחיטה, ואני אומר כיון שיש לו בית אחיזה הוה ליה כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה מים אבל כשאין לו בית אחיזה הוה ליה כבגד ואסור לסחטו.

ו. שולחן ערוך הרב או"ח סימן שכ סעיף כג

ספוג אם יש לו בית אחיזה של עור שיאחזנו בו מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו שכשאוחזו בידו הוא נסחט בין אצבעותיו ואף שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא ויש מי שאומר שאף כשיש לו בית אחיזה אי אפשר לקנח בספוג בלא סחיטה ואעפ"כ מותר שכיון שהסחיטה באה ע"י בית אחיזה אינה נקראת סחיטה אלא הרי הוא כמריק מים מצלוחית שאין בו משום מפרק אבל כשאין לו בית אחיזה שהוא נסחט במקום אחיזת ידו אסור

ז. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמג עמוד ב

חבית שנשברה מצילין הימנה מזון ג' סעודות ואומר לאחרים באו והצילו לכם ובלבד שלא יספוג ... גמ' תנא לא יספוג ביין ולא יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

ח. חתם סופר מסכת שבת דף קמג עמוד ב

חבית שנשברה, ובלבד שלא יספוג דעת רש"י דמשום שמא יסחוט ומאי דתני' לקמן בברייתא משום עובדא דחול אשמן קאי אבל ספוג משום שמא יסחוט וכ"כ בחכמת שלמה, וכן משמע מסידור משנתינו דבדינא סחיטה עסיק ובא, אלא שלפ"ז משמע סחיטת ספוג אע"ג שאין המשקה גדול בעצמו מ"מ שייך מפרק דומיא דסחיטת ענבים ועיין לקמן קמ"ה ע"א פירש"י ד"ה פטור שאין זה מפרק וכו' ע"ש, ואמנם רמב"ם מפרש לי' נמי משום סחיטה אך סחיטת ליבון ככל סחיטת בגדים ולא משום מפרק ע"ש, והא דלא מחלק בין יש לו בית אחיזה לאין לו, משום בשלמא לעיל במשנה דס"פ נוטל מיירי לקנח השולחן או הקערה ואינו רוצה בהמשקה רק הוה פסיק רישא מש"ה כשיש לו בית אחיזה שוב איננו פ"ר משא"כ משנתנו סופג ע"מ ליטול המשקה לערב חיישינן מתוך שהוא בהול יסחוט עתה בשבת ומה לי יש לו בית אחיזה או לא, אמנם ראב"ד בהשגות ס"ל אפי' סוחט בידים בבית אחיזה ליכא סחיטה אלא כמוריק מצלוחית ע"ש וא"כ צ"ל הא דלא מחלק במשנתינו בין יש לו בית אחיזה לאין לו, משום עובדא דחול נגע בי' וכדעת התוס', וצ"ל מה לו ענין במשנתינו וצ"ל אי לאו דאית לי' שרש באיסור דאורייתא בסוחט בלי בית אחיזה לא הוה אסרינן משום עובדא דחול וזה סברת רמב"ם ויחסה רשב"א לסברת רש"י לעיל ר"פ תולין ע"ש:

ט. חזו״א או״ח סי׳ נו אות ה

נראה דכוונת הראב״ד כיון דספוג עשוי לכך לקבל מים על ידו ולהוריקן לא מיבטלי המים בתוכו למקרי דש וכמו שסותמין ופותחין הדלת ולא חשיב בונה וסותר, ומ״מ צריך בית אחיזה דאין יחודו יחוד בלא בית אחיזה

י. שולחן ערוך אורח חיים סימן שכ סעיף יז

ספוג, אין מקנחין בו אא״כ יש בו בית אחיזה, גזירה שמא יסחוט.

יא. מגן אברהם סימן שכ ס״ק יט

גזירה שמא יסחוט - צ״ע כיון דספוג עשוי לכך ל״ל למגזר שמא יסחוט כמ״ש סט״ו וסי׳ ש״א סמ״א ועוד תימא דבגמרא פריך אספוג והא קי״ל כר״ש דבר שאין מתכוין מותר ומשני פסיק רישיה הוא א״כ אין הטעם משום גזירה וצ״ע והרמב״ם ורש״י כתבו דכשיש לו בית אחיזה אז אפשר בלא סחיטה אבל הראב״ד כתב דלעולם א״א לקינוח בלא סחיטה אלא כיון שיש לו בית אחיזה אעפ״י שסוחט ה״ל כמריק מצלוחית מים אבל כשאין לו בית אחיזה אסור לסחטו עכ״ל וצ״ע לדידיה כיון דא״א לקינוח בלא סחיטה למה התירו לקנח באלונטית כמ״ש סי׳ ש״א סמ״ח וצ״ל דוקא בספוג א״א לקינוח בלא סחיטה עסי׳ ש״ב סי״ב

יב. ביאור הגר״א אורח חיים סימן שכ סעיף יז

גזירה. ט״ס וצ״ל משום סחיטה ועמ״א:

יג. ביאור הלכה סימן שכ סע׳ יז

ספוג וכו׳ - ואם הוא ספוג יבש עיין באו״ר ובס׳ תו״ש שמצדדין להחמיר משום דלא פלוג וברש״י קמ״ג ד״ה נוטל לכאורה לא משמע כן וצ״ע לדינא.

יד. תוספות מסכת שבת דף קמג עמוד א

ואם לאו אין מקנחין בו - אית ספרים דגרסי וחכ״א בין כך ובין כך מקנחין בו ולא יתכן דאמר בגמרא דבאין לו עור בית אחיזה אפילו ר״ש מודה דאסור משום דפ״ר הוא ... אלא ודאי לא גרסינן ליה כלל, מ״ר.

טו. שפת אמת מסכת שבת דף קמג עמוד א

שם במשנה בין כך ובין כך ניטל בשבת לכאורה קשה אמאי יהי׳ מותר ליטלו הלא כיון דאסור לקנח בו הוי כלי שמלאכתו לאיסור דאסור לטלטל אלא לצורך גופו ומקומו וצ״ל דראוי לקנח בו גם בעודו נגוב והוי נמי מלאכתו להיתר:

טז. משנה ברורה סימן שכ ס״ק מז

אלא א״כ וכו׳ - רש״י והרמב״ם פירשו דכשיש לו עור בית אחיזה שיאחזנו בו אפשר לקנח בלי סחיטה אבל הראב״ד כתב דאעפ״כ א״א לו לקנח בלי סחיטה אלא דמ״מ שרי דכיון שיש לו בית אחיזה הו״ל כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה מים:

יז. שולחן ערוך אורח חיים סימן שכ סעיף יח

חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה שמוציאין בו היין, יש מי שמתיר אע״פ שא״א שלא יסחוט, והוא שלא יהא תחתיו כלי; דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו, הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, ומותר. וחלקו עליו, ואמרו דאע״ג דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא, אסור. והעולם נוהגים היתר בדבר, ויש ללמד עליהם זכות, דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת, מותר מידי דהוי אספוג שיש לו בית אחיזה; ולפי שאין טענה זו חזקה, ויש לגמגם בה, טוב להנהיגם שלא יהא כלי תחת החבית בשעה שפוקקים הנקב

יח. מגן אברהם סימן שכ ס״ק כב

אספוג שיש כו׳ - וס״ל כמ״ש סי״ז בשם הראב״ד דלדידהו אפי׳ היה כלי תחתיו שרי דהוי כמריק מצלוחית:

יט. ט״ז אורח חיים סימן שכ ס״ק יב

ולפי שאין טענה זו חזקה כו׳. - פי׳ דבריו במ״ש קודם לזה שההיתר הוא משום שנוטלין ברזא ארוכ׳ הוה כספוג כו׳ אין זה היתר ברור דשאני בית אחיזה של ספוג דמהני בסעיף י״ז דאין שם אלא קינוח בעלמא משא״כ כאן שמהדקין הברזא בחוזק תוך הנקב יש שם ודאי סחיטה.

כ. מחצית השקל שכ סקכ״ג

וע״כ צ״ל כהראב״ד כיון שיש לו בית אחיזה שם כלי עליה והוי כמריק מכלי ואפילו סוחט לית לן בה וה״ה הכא, וא״כ צ״ל מ״ש הרב״י ׳ולפי שאין טענה זו חזקה׳ אין הפירוש כמו שכתב הט״ז דודאי סוחט דהא לראב״ד אפילו ודאי סוחט שרי אלא צ״ל מה״ט אין טענה זו חזקה די״ל דהברזא לא מקרי בית יד, או שלא רצה לסמוך על הראב״ד נגד רש״י והרמב״ם.

כא. שו״ת מנחת יצחק חלק ג סימן נ

ע״ד שאלתו בכלים העשויים מחומר נילון, כמו מברשת שינים, או מברשת לניקיון כלי אוכל, שיש להם בית אחיזה, ואין כאן חשש סחיטה...

והנה מה דהחליט שאין כאן משום סחיטה, כיון שיש להם בית אחיזה, וכמו בספוג (שם /או״ח/ סי׳ ש״כ סי״ז), יל״ע עוד, דהנה שם חלקו בטעם הדבר, דלרש״י והרמב״ם דיש לו בית אחיזה, אפשר לקנח בלא סחיטה, ולהראב״ד דאעפי״כ א״א לו לקנח בלא סחיטה, אלא דמ״מ שרי, דכיון דיש לו בית אחיזה, הו״ל כצלוחית מלאה מים שמריק

ממנה מים, ועי' שם בש"ע (סעי' שאח"ז), בחבית שפקקו בפקק של פשתן, דתלוי באלו השני טעמים, כיון דיש שם סחיטה בודאי, עי"ש במג"א (ס"ק כ"ב) ובמחצית השקל שם, אכן ראיתי בחזון איש (ה' שבת סי' נ"ו אות ה'), דהעיר בזה, דאפילו להראב"ד, י"ל דוקא בספוג, דעשוי לכך לקבל מים על ידו ולהוריקן, לא מיבטלי המים בתוכו למקרי דש, וכמו שסותמין ופותחין הדלת, ולא חשיב בונה וסותר, ומ"מ צריך בית אחיזה, דאין יחודו יחוד בלא בית אחיזה, משא"כ במק"א עי"ש, וע"כ יש לדקדק שיהי' מתאים עם כל הפרטים המבואר בש"ע ופוסקים (בסי' ש"ב סעי' י"ב), בניקוי כלים, ע"י דבר ששייך בו סחיטה עי"ש, ואז יש לצרף ג"כ בנד"ד, מה שצדד בחזון איש שם, הא דסחיטת העור אינו אלא דרבנן, דכפי הנראה גם נילון מישעי ולא בלעי, ודינו כדין עור בזה, ועי' מג"א שם (סי' ש"כ ס"ק כ"ג).

כב. ציץ אליעזר ח"ח סי' טו - קונ' משיבת נפש פי"ד

ובקשר למה שאחר הזריקה מנקים המקום עם חתיכת צמר גפן טבולה במי - בורית וכדומה, אין מקום לחוש בזה לאיסור סחיטה בהיות שזורקים אח"כ לאשפה חתיכת הצמר גפן, וגם הנוזל הנסחט הולך ג"כ לאיבוד, ואין דרך סחיטה בכך כלל, והטיפה הנצרכת לגוף מקום הדקירה אין בה בכדי סחיטה, וזהו חוץ מה שגם לא הוי פסיק רישא לכך ובפרט כשחתיכת הצמר גפן יותר גדולה ומטביל רק קצתה... [כעת ראיתי בספר שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ב הנדמ"ח בס' ע' שכותב להתיר לשרות נייר במים לקנח איזה דבר ומשליכים אותו לאיבוד, וחוץ מה שדן בזה מפני דלא נבלע בתוך הנייר, הוא דן להתיר גם מכח זה דאינו חושש לסוחטו וכ"ש כשהולך לאיבוד ע"י מים וגם אינו בתוך כלי וגם אין דרך לסחוט מים מנייר כלל לא לצורך המים ולא למלבן, ואינו מתכוין לזה, וגם אפשר ליכא פ"ר בנייר שאין מחזיקין בחזקה עיין שם. וכ"ז שייך גם לגבי חתיכת צמר גפן.]

כג. ציץ אליעזר ח"ט סי' יז - קונ' רפואה בשבת פ"ב

לדברי בפי"ד אות י"א שכתבתי לענין טבילת הצמר גפן במי בורית... מעיר כת"ר, דמאי מהני מה שזורק אח"כ את הצמר גפן והרי בתחלה הוא סוחט ממנו מים לנקות את המקום ואין לך צורך גדול מזה ומה טעם חשיב ליה מר כאילו הנסחט הולך לאיבוד, ע"כ.

ולא אבין. הרי בדברי שם הדגשתי דהוא זה מפני שמשום צורך ניקוי המקום מספיק טיפה כזאת אשר לא תביא בכנפיה כלל לידי סחיטת הצ"ג, וניקוי המקום יעשה בדרך העברה בעלמא של טיפת הרטיבות על פניו, ורק עמה נשאב מהמי - בורית עוד כמה וכמה טיפות, שא"א לדקדק שלא יושאבו יחד אתה, והן המה היכולות להביא [או המביאות] לידי הסחיטה. ולכן כתבתי הנימוק שהנוזל הנסחט הזה הולך לאיבוד יחד עם יתר הנימוקים שאני כותב שם בזה, ובסיכומי ההלכות שם בפי"ד סעי' כ"ג הוספתי להביא מ"ש להתיר בכזה גם בספר שו"ת אגרות משה כיעו"ש.

[ויעוין גם בכלכלת שבת במלאכת דש מ"ש נמי מזה דכשהמשקין הולכין לאיבוד לא דמי לדש ומותר להדק גם כשהו"ל פסיק רישא עיין שם...].

ובדברי שם הדגשתי דיש להתיר בפרט כשיטול חתיכת צ"ג יותר גדולה, והיינו, דבאופן זה חלק ממנה מהצד שמחזיק בה בידו תשאר יבשה ובחלק הרטוב ינגב שטחיות, דאז גם לא הו"ל פ"ר. והכי מצינו גם במג"א בסי' ש"ב ס"ק כ"ז דמתיר לקנח בסמרטוט ספסל בהיות דליכא פסיק רישא ואין מקפיד על מימיו ע"ש ובמ"ב ס"ק נ"ט.

(לד) ויש לזכור גם זאת שכל המדובר שלנו הוא בסחיטה שאין בה שיעור כגרוגרת שחייבים עליו, וכמו"כ שהמדובר גם על סוג סחיטה שהרבה סוברים לפסוק שכל כולה אינה אלא מדרבנן, יעוין במ"ב סי' ש"כ ס"ק כ"ט. ויעוין גם בתוס' בשבת ד' קמ"ד ע"א ד"ה כבשים, ובגליון הש"ס להגרע"א בד' קכ"ח ע"ב מה שמציין לדברי התוס' ע"ש ואכמ"ל.

כד. שלחן שלמה סי' שכ אות כב

מותר לרחוץ את הפנים או את הידים בממחטה שספוגה במי בושם כי הרי אין מי הבושם נסחטים מן הממחטה הואיל ואם לא סוחט לא יוצא שום ממשות ממה שבפנים ואף אם יוצא קצת אין זה פ"ר ודמי להא דסי' תריג דמותר להעביר ביוה"כ על עיניו מפה שלחה קצת מקינוח הידים דערב יוה"כ ולא חיישינן לסחיטה כיון דאינו אלא מעביר את המגבת הלחה על עיניו. אך אפשר לדון שגם אם סוחט או מנגב בחוזק תנוק מלוכלך דכיון שהנייר וכל הנסחט וגם המיעוט הבלוע הכל הולך לאיבוד ולא נשאר כי אם ריח בלבד אין בו ממש, אפשר דאין זה דומה כלל למפרק שנשאר בעין כדי להשתמש בו אח"כ דיש לומר במפרק שהוא תולדה דדש צריך להיות שמפרק כדי להשתמש... אך מכל מקום הרי זה דומה לניגוב בצמר גפן שטבול באלכוהול שכתבתי במקום אחר דאסור משום מפרק דלכאו' היינו הך.

כה. בית הבחירה מסכת שבת דף קמה עמוד א

ויש שואלים עליה משמועת ספוג האמורה בפרק הקודם לזה שאם אין לו בית אחיזה אין מקנחין בו את הטבלא והרי אינו מתכוין ופסיק רישיה בדברי סופרים אינו כלום עד שנמנעים מלפסקה ונסעדים בה ממה שלא הביאוה גדולי הפוסקים בהלכותיהם ונראה לומר שהספוג מתוך ששואב הרבה דינו כזיתים וענבים לענין סחיטה ואסור מן התורה מדין מפרק ואף לגדולי הדורות ראיתי שנסכמים לומר שזה שאמרו דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים פירושו למעט כבשים ושלקות שאין שם משקה כנוס מגופם ואף הבא עליהם אינו נבלע בהם וכן שאר פירות כגון תותים ורמונים אין המשקה כנוס בהם אבל בגדים שהמשקים בלועים בגופם ואינן ממינם שיאמר עליהם מיבלע בליעי יש בהם דין מפרק כזיתים וענבים והדברים נאים ומתקבלים׃